

Адам Міцкевич

КНИГИ НАРОДУ ПОЛЬСЬКОГО

од початку світа до умучення народу польського

Переклад з польської

Миколи Зерова

На початку була віра в єдиного Бога, і була вольність на світі. І не було законів, тільки воля Господня, і не було панів та невольників, тільки патріархи та діти їх.

Але потім люди зреклися Бога єдиного, і поробили собі ідолів, і поклонялися їм, і забивали на честь їх офіри криваві, і воювали во славу ідолів своїх.

А тому наслав Бог на ідолославців найтяжчу кару, тобто неволю.

І стала половина роду людського невольницею другої половини, хоча всі походили від одного батька. Зреклися-бо люди походження того і вигадали собі різних батьків; один сказав, що походить від землі, а другий – від моря, а інші – від іншого.

1222

І коли, провадячи війни, поневолювали одні одних, попали всі разом в неволю [до] імператора римського.

Імператор же римський себе назвав богом і оповістив, що нема на світі іншого права, як тільки його воля; що похвалить він, те має називатися чеснотою, а що зганить, те має називатись злочинством.

І знайшлися філософи, які доводили, що імператор, чинячи так, чинить добре.

А імператор римський ні над собою, ані під собою не мав нічого такого, що він шанував би.

І вся земля стала невольницею; і ніколи в світі не було такої неволі, ні перед тим, ані потім, хіба тільки в Росії за часів наших.

Бо і в турків султан мусить шанувати закон Магомета і не може сам його викладати, але існує на те духовенство турецьке.

В Росії ж імператор є головою релігії, і чому наказує він вірити, в те вірити мусять.

І сталося так, що, коли неволя зміцнилася на світі, настав перелом і знесилення для неї; як перелом і знесилення ночі в ніч найдовшу і найтемнішу, було те знесилення неволі за часів рабства римського.

В той час прийшов на землю Син Божий Ісус Христос, навчаючи людей, що всі вони – брати рідні, діти єдиного Бога,

І що той більший серед людей, хто служить їм та хто себе віддає для добра їх. І чим кращий хто, тим більше віддаватися має. І Христос, будиши найкращим, мав для них кров свою віддати в муках найболючіших.

Учив-бо Христос, що не гідна пошани на землі ані мудрість людська, ні уряд, ні багатство, ані корона, але одно лише гідне пошани – самовіддання для добра людей.

І хто віддає себе для других, той знайде мудрість, багатство і корону
– на землі, на небі і на кожному місці.

І мовив Христос наостанку: "Хто піде за мною, той помилуваний буде.
Я-бо є Правда і Справедливість".

А коли навчав так Христос, перелякалися судді, що судили іменем
імператора римського, і сказали: "Прогнали ми з землі Справедливість, і
от вона повертається: убиймо її і в землі поховаймо".

І замучили найсвятішого і найнеповиннішого з людей, зложили во
гробі і вигукнули: "Нема вже Справедливості і Правди на землі – хто ж
повстане тепер проти імператора римського?"

Але вигукнули нерозумно, бо не знали, що довершили злочин
найбільший, виповнили вже міру неправди своєї, і скінчилася потуга їх тої
години, коли найбільше тішилися.

Бо Христос воскрес із мертвих і, вигнавши імператорів, поставив
хрест на столиці їх; тоді ж і пани визволили невольників своїх і пізнали в
них братів, а королі, помазані в ім'я Боже, визнали над собою закон
Господній, і вернулася на землю Справедливість.

І всі народи, що увірували, – німці, французи, італійці і поляки –
вважали себе за один народ, і названо той народ християнством.

1223

І владики всіх народів уважали себе за братів і йшли під одним
знаменням хреста.

А хто був лицарського стану, той їхав воювати поганих в Азії, щоби
християн азіатських оборонити і Гріб Спасителя одвоювати.

І названо ту війну в Азії – війною хрестовою.

І хоча воювали християни не для слави і не для здобуття земель, а тільки для визволення Землі Святої, але ж уділив їм Господь за ту війну слави, земель, і багатств, і мудрості. І Європа просвіщалася, упорядковувалась і багатіла. І нагородив її Бог за те, що вчинила саможертву для добра інших.

І вольність в Європі ширилась, поволі, але постійно і належно: від королів ішла вольність до панів вельможних, а ці, ставши вольними, розпросторювали вольність на шляхту, а од шляхти переходила вольність на міста, і незабаром мала зійти на люд, і все християнство мало стати вольним, і всі християни, як брати, рівними між собою.

Але королі зіпсували все.

Бо королі стали злими, і вступив до них диявол, і мовили в серці своїм: "Погляньмо, он народи доходять розуму і достатків і живуть поштиво, так що карати їх ми не можемо, і меч іржею береться в руках наших, а народи досягають вольності, і влада наша слабшає. А як тільки вони дозріють і будуть вольними цілком, влада наша кінчиться".

Але, мислячи так, мислили нерозумно, бо коли королі – батьки народів, то і народи, як діти, виходять, підростаючи, з-під їх різок та опіки.

А може, коли батьки добрі, то й діти їх, ставши дорослими і вольними цілковито, не зрікаються батьків своїх, навпаки, шанують старих і люблять ще більше.

Але королі хотіли бути як батьки-дикуни, що живуть у лісі і дітей своїх впрягають до возів, як худобу, і спродують купцям у неволю.

І мовили королі: "Пильнуймо, щоб народи наші завсігди були нерозумні, бо тоді не пізнають сили своєї; хай воюють вони між собою, бо тоді не поєднуються один з одним проти нас".

І гукнули вони до стану лицарського: "Пощо маєте ходити до Землі Святої: далеко до неї, бийтеся краще один з одним". А філософи доводили тут же, що то великий нерозум – воювати за віру.

Тоді королі, позрікавшись Христа, поробили нових богів-ідолів і поставили їх перед лицем народів, і казали кланятися їм і битися за них.

Так зробили королі ідола для французів і назвали його Честь, а був то ідол той самий, що за поганських часів уживався золотим тельцем.

І для іспанців зробив король ідола, якого найменував "Перевагою політичною" або "Політичним впливом", тобто Міццю і Владою, а був то ідол той самий, якого ассирійці почитували під найменням Ваала, а филистимці – під найменням Даґона, а римляни – під найменням Юпітера.

1224

І англійцям поставив король ідола, якого назвав "Пануванням на морі" і "Торгом", а був то ідол той самий, що давніше називався Мамоною.

І німцям зроблено було ідола, який називався "Практичність" та "Добробут", а то був той самий ідол, що давніше звався Молохом і Комом.

І поклонялися народи ідолам своїм.

І сказав король французам: "Вставайте і бийтесь за Честь".

І встали, і билися п'ятсот років.

А король англійський сказав: "Вставайте і бийтеся за Мамону".

І вставали, і билися п'ятсот років. І інші народи билися, кожний за свого ідола.

І забули народи, що походять всі од одного батька. І сказав англієць: "Батько мій – Корабель, і мати моя – Пара". Француз мовив: "Мій батько – Суходіл, і мати – Біржа". А німець мовив: "Мій батько – Верстат, а мати – Пив'ярня".

І ті ж самі люди, що нерозумом уживали бої за віру проти поганих, билися тепер за шматок паперу, що зветься трактатом, за пристань, за місто, як кріпаки б'ються кілками за межу землі, котрою не вони володіють, а пани їх.

І ті ж самі люди, що глупством уживали походи в краї далекі на оборону ближніх, плавали тепер за море з наказу королівського і билися за факторію, за тюк бавовни і мішок перцю. І королі продавали їх за гроші в країни заморські.

І вироджувалися народи до того, що з-поміж німців, італійців, французів та іспанців один тільки й знайшовся чоловік – християнин, мудрець і лицар. Був він родом з Генуї.

Він намовляв, щоб перестали воювати вдома та одвоювали краще Гріб Господній і Азію, яка стала пустинею, а могла б бути країною людиною і прекрасною в руках християнських. Але всі глузували з генуезця того і говорили: "Сни йому увижаються, він – нерозумний".

Отже ж, той чоловік побожний поїхав на війну сам; а що був самотній і вбогий, то хотів наперед знайти країну, де золото родить, і, звідти набравшись багатств, найняти військо і здобути Землю Святу. Але всі, зачувши те, вигукнули: "Він – божевільний".

Але ж Бог бачив добрі помисли його і благословив його; і відкрив чоловік той Америку, яка стала землею вольності, Землею Святою. Звався той чоловік Христофором Колумбом і був останнім лицарем хрестоносним в Європі і останнім, хто взяв на себе похід для слави Божої, а не для себе.

А в Європі тим часом множилося ідолославство. І як у поганих поклонялись спочатку різним чеснотам в образі ідольському, а далі всяким злочинствам, а потім – людям та звірам, а наостанку – камінню та різним накресленим образам, – так само було і в Європі.

Італійці-бо вимислили собі ідола-богиню, яку назвали "Рівновагою політичною". Ідола того поганці раніш не знали, і пошану для нього

1225

найперше встановили італійці, і, б'ючися за неї, ослабли, втратили розум і впали в руки тиранів.

А королі Європи, завваживши, що почитування тієї богині рівноваги виснажило люд італійський, запровадили її незабаром до держав своїх, поширили почитування її і наказали битися за неї.

А там король пруський – накреслив коло і мовив: "От новий Бог". І поклонялися пилу тому, і називали той культ "Округленням політичним".

Народи, сотворені на образ Божий, наказано було уважати за брили каміння і обтесувати їх, щоб один важив стільки ж, як другий. І державу, отчизну, народ наказано було уважати монетами, які обтинаються для округлості.

І знайшлися філософи, які вихваляли все, що вимислили королі.

І з тих мудреців фальшивих, жерців Ваала, Молоха і Рівноваги, найславніших було двоє.

Перший звався Макіавеллі, що по-грецьки значить: "чоловік, захоплений на війну". І наука його вела до війн ненастанних, які були між поганями греками.

Другий ще живий і зветься Ансильйон, що значить по-латині: "син невольниці". І наука його провадить до неволі, яка була у латинників.

Вкінці настали в ідолославній Європі три королі: ім'я першого Фридрих Другий пруський, ім'я другого – Катерина Друга російська, ім'я третього – Марія-Тереза австрійська.

І була то тройця диявольська, ворожа Тройці Божій, і була вона глумом і пересміюванням всього, що є святого.

Фридрих, якого наймення значить "друг спокою", все своє життя вимислював війни й розбої і був яко диявол, що повсякчас дише війною, диявол, який глузуючи назвав себе Христом, богом спокою.

І Фридрих той, на глум давніх законів лицарських, установив орден безбожний, якому ради знуцання дав гасло: *Suum enique*, тобто "оддай кожному, що йому належить"; але знак того ордену носили слуги його, котрі чужу власність забирали й грабували.

І Фридрих той на глум Мудрості написав книгу, яку назвав "Анти-макіавеллі", тобто "Супротивник Макіавеллі", а сам чинив згідно з наукою Макіавеллієвою.

Катерина ж по-грецьки значить "чиста", а була то найрозпутніша з жінок і нібито Венера безсоромна, що уживає себе чистою дівою.

І Катерина та зібрала Раду для встановлення законів, щоб висміять законодавство: права-бо ближніх своїх вона повалила і знищила.

І та Катерина оповістила, що боронить волю сумління або толеранцію, щоб висміяти волю сумління: примусила-бо кілька мільйонів ближніх своїх одмінити віру.

А Марія-Тереза носила наймення найпокірнішої і непорочної Матері Спасителя – щоби на глум зняти покору і святість.

Була-бо вона дияволицею гордою і провадила війну для здобуття земель чужих.

1226

І була безбожна, бо, молячись і сповідаючись, забрала в неволю кілька мільйонів ближніх.

І був у неї син Іосиф, який мав наймення патріарха, що не дався на спокусу жінки Пентефрієвої, і братів своїх, що в неволю його запродали, визволив з неволі.

Але цей Іосиф австрійський матір свою підвів на зле і братів своїх поляків, що державу його од неволі турецької оборонили, забрав у неволю.

Імена трьох королів тих, Фридриха, Катерини та Марії-Терези – були то три блюзнірства, а їх життя – три злочини, і пам'ять про них – три прокляття.

І та тройця, бачачи, що народи ще не досить дурні та вироджені, зробила нового ідола, наймерзеннішого з усіх, і назвала його Користь; і такого ідола давні поганці не знали.

І виродилися народи до того, що один тільки з-поміж них чоловік знайшовся – громадянин і воїн.

Він намовляв, щоб перестали воювати ради Користі, а краще боронили б вольності ближніх, і поїхав сам на війну до землі вольності, до Америки. Чоловік той називався Лафайєт. І він останній з давніших людей європейських, у кого є ще дух самовіддання, останки духу християнського.

І поклонялись тоді Користі всі народи. І сказали королі: "Коли ми поширимо почитування цього ідола, то як тепер народ б'ється з народом, так тоді місто почне битися з містом, і людина – з людиною.

І здичавіють люди знову, а ми знову матимем таку владу, яку мали колись королі муринів та королі канібалів, що можуть підданих своїх поїдати".

І тільки один народ польський не кланявся новому ідолу і не мав навіть в мові своїй виразу, щоб охрестити його по-польськи, так само як не мав наймення і для того, щоб охрестити поклонників його, котрі називаються французьким словом: "егоїсти".

Народ польський почитував Бога, знаючи, що хто Бога почитує, той віддає пошану всьому, що є доброго.

І був народ польський од початку до кінця вірний Богові предків своїх.

Його-бо королі і лицарство ніколи не займали ні одного народу вірного, але боронили християнство від поганців і варварів, що несли неволю.

І ходили королі польські на оборону християн в далекі краї: король Владислав – під Варну, а король Ян – під Відень, на оборону Сходу і Заходу.

І ніколи королі та лицарство не захоплювали земель сусідніх насильством, але приймали народи до братерства, зв'язуючи їх з собою доброчинністю Віри і Вольності.

1227

І нагородив їх Бог, бо великий народ Литва поєднався з Польщею, як чоловік з жінкою – дві душі в одному тілі. І не було перед цим ніколи такого поєднання народів. Але буде потім.

Бо те поєднання і одруження Литви з Польщею є образом майбутнього поєднання всіх народів християнських в ім'я Віри і Вольності.

І дав Бог королям польським і лицарям вольності, найбагатшим і найубогішим, – називатися братами. І такої вольності не було перед тим ніколи. Але буде потім.

Королі і лицарство приймали до свого братерства щораз більше люду, приймали цілі полки і цілі покоління. І стало число братів таке велике, як весь народ, і в жоднім народі не було стількох людей вольних і братами званих, як в Польщі.

Аж нарешті король і лицарство дня третього травня намислили всіх поляків зробити братами, спочатку – міщанство, а потім – селян.

І названо братів шляхтою, бо вони ошляхетнились, тобто побратались з ляхами, людьми вольними та рівними.

І хтіли зробити, щоби християнин в Польщі ошляхетнювався і називався шляхтичем на знак того, що повинен завше мати душу шляхетну і завше готовим бути – умерти за вольність.

Так колись християнином звали кожного, хто приймав Євангеліє на знак того, що готовий за Христа кров пролити.

Отже, шляхетство мало стати хрещенням свободи, і кожний, що ладен був умерти за свободу, мав охреститися мечем і правом.

І мовила Польща наостанку: хто б не прийшов до мене, буде вольний і рівний, бо я – сама Вольність.

Але, зачувши те, королі занепокоїлись у серці своїм і мовили: "Вигнали ми з землі Свободу, і от вона повертається в особі праведного народу, який ніколи не поклонявся ідолам нашим. Ходімо, забиймо народ той". І уготували між собою помисел зрадницький.

І король пруський прийшов, і поцілував народ польський, і привітав його словом: "Спільнику мій!" – а сам вже продав його за тридцять міст великопольських, як Іуда за тридцять срібняків.

А двоє других королів накинулись на народ польський і зв'язали його. А Галл був суддею і мовив: "Справді не знаходжу я провини на народі цім, і дружина моя Франція, жінка боязка, змучена лиховісними снами. А проте візьміть собі і замучте народ цей", – і умив руки.

А правитель французький мовив: "Не можемо ні кров'ю нашою, ні грошима викупити неповинного того, бо моя кров і мій гріш мені належать, а кров і гріш мого народу належать народові моєму".

І вимовив той правитель останню хулу на Христа, бо Христос навчав, що кров Сина Людського всім людям-братам належить.

І коли вимовив правитель слова ті, поспадали хрести з веж столиці безбожної, бо знамення Христове не могло просвіщати люду, що поклонявся ідолу Користі.

Правитель той називався Казимір Пер'є, слов'янським найменням, а прізвищем романським. Наймення його означає псувача або згубника миру-спокою, а прізвище його – од слова "perire" або "périr" і означає згубника або сина згуби. І наймення те, і прізвище те – антихристове. І однаково буде прокляте і в поколінні слов'янським, і в поколінні романським.

І розірвав чоловік той мирну спілку народів, як оний первосвященик жидівський розірвав шати свої, зачувши голос Христа.

І замучено було народ польський, і покладено во гробі, і вигукнули королі: "Вбили ми і поховали Вольність".

Але вигукнули нерозумно: бо, довершаючи злочин останній, виповнили міру неправди своєї, і скінчилася їх потуга тої години, коли найбільшою була втіха їх.

Народ-бо польський не вмер; тіло його лежить во гробі, а душа його з землі, тобто з життя державного і прилюдного, зійшла до безодні пекельної – до хатнього життя народів, що терплять неволю в краю і поза краєм своїм, зійшла, щоб бачити рабство їх.

А на третій день повернеться душа до тіла свого, і народ воскресне з мертвих, і всі народи Європи виведе з неволі.

І два дні вже минули: один день скінчився з першим здобуттям Варшави, другий день скінчився з другим здобуттям Варшави, а третій день прийде і не скінчиться.

І як з воскресінням Христовим припинилися по всій землі офіри криваві, так припиняться в світі християнському війни з воскресінням народу польського.

З польської переклав Микола ЗЕРОВ

